

HEDEMORA KYRKA

Hedemora Prästgård 2:1; Hedemora församling; Hedemora kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Hedemora socken omtalas redan 1362 och det är troligt att det förekommit ett kapell långt tidigare. Socknen har omfattat ett av de äldsta gruvdistrikten i landet, vilket bidrog till bygdens utveckling. Hedemora fick stadsprivilegier redan 1446 och blev därmed Dalarnas enda medeltida stad.

Det är osäkert när de äldsta delarna av nuvarande kyrka uppfördes, men de antas härstamma från 1300-talet. Kyrkan bestod inledningsvis endast av mittskeppets tre mellersta travéer, som då saknade valv, samt av en sakristia på norra sidan. Stjärnvalven med ”gubbribbor” tillkom sannolikt under 1400-talets sista decennier. I samband med detta påbyggdes långväggar och gavlar; de utsmyckades samtidigt med tegelornamentik. Vid ett senare tillfälle utsmyckades valv och väggar med målade dekorer, vilka dock överkalkades redan på 1660-talet. Under medeltiden tillbyggdes långhuset med två mindre sidokor. Det ena, S:ta Annas kor, uppfördes intill sakristian i norr; det andra, S:ta Katarinas kor, var uppfört på södra sidan och nyttjades även samtidigt som vapenhus. År 1523 tillbyggdes långhuset mot väster med ett torn, vilket kröntes 1621 med en hög spira. Tornet var dock slutet och nedre delen brukades som kor. Inte förrän 1672 öppnades portalen i väster.

På 1680-talet påbörjades en utvidgning av kyrkan som i etapper tillbyggdes i norr och söder och på så sätt tillfördes två sidoskepp, ett arbete som slutfördes 1707. Kort därefter, på 1720-talet, tillkom det femsidiga koret i förlängningen av mittskeppet. Därmed hade kyrkan erhållit sin slutliga storlek. På 1740-talet beslöt man att ersätta tornets höga spira som revs, kort därefter förhöjdes tornhuset med nio meter. Sakta började byggnadens omvandling till nyklassicistisk kyrka. Långhusets sadeltak ersattes 1761 med brutet tak och 1773 kunde tornet krönas med Carl Hårlemans eleganta och tidstypiska gustavianska huv och lanternin. Kyrkan hade, utvändigt i huvuddrag, fått sin nuvarande utformning.

Invändigt präglas kyrkan av sammanflätade epoker, högmedeltidens stjärnvalv och enstaka medeltida inventarier möter barocken och klassicismen, dels i utformningen av de olika tillbyggnadsetapperna och i synnerhet i den praktfulla inredningen. Till detta bidrar korets ge-

staltning och inredning som slutfördes 1730 samt bland annat predikstolen från 1728 i senbarock och orgelfasaden från 1757 i tidig gustaviansk stil.

Kyrkomiljön

Hedemora som ort anlades på en strategisk plats, där landsvägarna mötte den stora handelsvägen från Mälardalen mot övre Dalarna. Kyrkan uppfördes på en rullstensås invid och mellan djupa åsgropar och små sjöar. Kyrkan ingår i en småstadsmiljö huvudsakligen formad av successiva regleringar under 1600-, 1700- och 1800-talen och med småskalig träbebyggelse. Gatunätet präglas av det medeltida oregelbundna planmönstret, av de gamla infartsvägarna samt av det i etapper utbyggda rutnätssystemet. Kyrkan ligger i södra förlängningen av torgmiljön med äldre träbebyggelse som består kring Stora Torget. Strax norr samt öster om kyrkan ligger en omfattande modern bebyggelse som tillhör stadens skolor. Snett emot kyrkan, över gatan mot sydväst, ligger församlingshemmet som tillkom 1913 men om- och tillbyggdes senare vid flera tillfällen.

Framför kyrkan i väster sträcker sig en äldre lokal väg som i sin fortsättning i söder även avgränsar kyrkogården. Kyrkotomten omgärdas av en mur med pelare och smidesstaket. Se Kyrkogården.

Övrigt

Riksintresseområde: **Hedemora stad [W 35]**

Motivering: *Stadsmiljö*, småstad med senmedeltida ursprung, huvudsakligen formad av successiva regleringar under 1600-, 1700- och 1800-talen och med småskalig träbebyggelse. Odlingens mönster inom stadsjordarna av unikt slag.

Uttryck för riksintresset: Gatunätet med kvarvarande rester av det medeltida, oregelbundna planmönstret, gamla infartsvägar och det i etapper utbyggda rutnätssystemet. Torgmiljön och den äldre träbebyggelsen. Stadsjordsområde där tegindelningen som gjordes för borgerskapet under 1700-talet har bibehållits till våra dagar.

Övriga byggnader

Kyrkoherdebostället fick sitt nuvarande läge efter branden 1754, då det flyttades i anslutning till kaplansgården (nuvarande komministerboställe). Den ligger ej i anslutning till kyrkan.

(Se ”Prästgårdsinventering”, 1976; 1993)

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Den omfattande kyrkogården har tillkommit i flera etapper. Den äldsta delen är anlagd kring kyrkan; med mindre ytor i norr och öster samt en större i söder.

Till den äldre delen av kyrkogården hör tre gravkapell från 1700-talets andra hälft som är förlagda söder om kyrkan. Ett av dessa är infällt i kyrkogårdens västra mur med en gavel mot gatan, ett annat är i östra muren medan det tredje är fristående. Kapellen har vitputsade fasader under plåttak. I den äldre delen av kyrkogården finns mindre kvarter med numera sällsynna s.k. sandgravar.

Kyrkogården utvidgades mot söder i början av 1900-talet. År 1908 kompletterades den nya kyrkogården med ett gravkapell uppfört efter ritningar av stads-kassör C.J. Carlsson, som även svarade för ritningarna till församlingshemmet. Kapellet är en vitputsad korsbyggnad krönt med hög kupol som i sin tur bär lanternin. Ytterligare utvidgningar har genomförts, bl.a. öster om den östra muren där även ekonomibyggnader har uppförts.

Det är troligt att kyrkogårdens nuvarande inhägnad har tillkommit kort efter utvidgningen i början av 1900-talet, eftersom inhägnaden har samma utformning. Den består av en oputsad grundmur av natursten påbyggd med vitputsade pelare och med smidesstaket mellan dessa. Muren och pelarna är täckta med plåt. Vissa pelare bär förgyllda klot och huvudingången framför kyrkans västra portal har högre pelare som bär rikt utsmyckade grindar av smide.

Kyrkan

Kyrkan är en något osymmetrisk treskeppig byggnad med polygonalt kor i öster och kvadratisk torn i väster. Den bestod ursprungligen av endast mittskeppets tre travéer, som är medeltida, och har utvidgats i många etapper fram till 1730-talet. Även del av nuvarande sakristia är medeltida. Först tillfördes tornkroppen 1523, därefter i olika steg sidoskeppen och slutligen

korabsiden. Sakristian som är uppförd i vinkel mot mittskeppet fick sin nuvarande utvidgning på 1680-talet. Den införlivades i början på 1700-talet med norra sidoskeppet men har en utskjutande och lägre gavel mot norr.

Byggnaden är huvudsakligen uppförd av natursten. Synliga äldre murpartier på kyrkans vind avslöjar en tegelornamentik som kan härledas till omkring 1470. Samtliga murar är utvändigt slätputsade i en bruten vitkulör. Sockelpartiet har grå spritputs.

Exteriör

Långhuset med koret utmärker sig genom sin medeltida kärna samt sidoskeppen och koret som tillfördes i olika etapper. Norra skeppets utbyggnad pågick mellan 1672 och 1707, södra sidoskeppets och sakristians utbyggnader genomfördes under 1680-talet och korabsiden slutfördes 1731.

Södra sidoskeppet har sex fönsteraxlar samt två portar som är infällda mellan fönstren, vilket inverkar på avståndet mellan fönsteröppningarna. Även skeppets östra gavel har ett fönster, likt långsidans fönster men smalare. Ovanför gavelfönstret finns två mindre vindsluckor i olika storlekar. Västra gaveln har en dörr samt ovanför denna en vindslucka. Dörröppningarna i södra långväggen är rundbågiga. De härstammar från tidigare byggnadsetapper och hörde samman ursprungligen med sidokor och vapenhus.

Norra sidoskeppet är i sin östra del sammanbyggt med sakristian som ligger i vinkel mot skeppets riktning. Sakristian har en utbyggnad mot norr och en gavel som täcks av ett valmat sadeltak. Den har låga rundbågiga fönster, ett i öster och ett i norr, vindsluckor i öster samt en ytterdörr i väster.

Norra skeppets långsida har fyra fönsteraxlar med fönster av samma typ och storlek som södra skeppet. I höjd med långhusets tvärxel har norra skeppet en dörr som motsvarar södra skeppets mittdörr, även skeppets västra gavel har en dörr.

Långhusets fönster är rundbågiga, har tre lufter med tvärposter samt rutindelning med blyspröjsning. Karmar och ramar är målade i en engelsk röd kulör. Dörrarna är klädda med kopparplåt och luckorna har tjärade bräddörrar.

Korabsiden är femsidig och förstärkt med strävpelare i de östra och västra hörnen. Den har smala, höga och rundbågiga fönsteröppningar i sidoväggarna, en i varje. Fönstertypen är densamma som i sidoskeppen.

Långhusets brutna tak tillkom 1761, några år efter tornets påbyggnad, och är representativt för nyklassicismens kyrkor. Tak, solbänkar och flera dörrar är numera täckta med kopparplåt men bar ursprungligen troligen järnplåt. Även korets takfall är brutna; de ansluter i sin övre del till långhusetsnock.

Del av tornbyggnaden tillkom 1523, men bygget kunde inte slutföras. Det blev ett lägre torn, som nådde endast upp till långhusets sadeltak. Det lämnades utan yttre port och kom att påminna om ett försvarstorn. Det täcktes inledningsvis av ett provisoriskt tak men fick 1621 en 35 meter hög spira. Kring mitten av 1700-talet genomgick tornet en genomgripande förnyelse. Spirans revs 1744 och därefter, 1752, förhöjdes tornkroppen med nio meter. Slutligen, 1773, kröntes tornet med nuvarande lanternin som är ritad 1750 av C. Hårleman, tre år före hans bortgång.

Tornkroppen har strävpelare i nedre delen av samtliga hörn, de östra tillhörde troligen ursprungligen långhuset. På södra sidan finns en mindre ytterdörr och ovanför denna tre mindre fönster som tillhör torntrappan. På västra sidan har tornet en rundbågig portal med språng samt pardörrar med speglar. Tornets ingång skapades 1672. Ovanför portalen, i samma axel och i höjd med långhusets läktare, har tornet ett högt rundbågigt fönster med samma bredd som portalen. Fönstret har djupa smygar, koppartäckt solbänk och treluftsfönster med tvärposter samt spröjsning med rutindelning.

Klockkammaren har rundbågiga ljudöppningar, med profilerade segmentgavlar, åt samtliga väderstreck. Ljudöppningarna har träluckor täckta med kopparplåt. Tornkroppen avslutas under tornhuvens med en kraftigt profilerad list. Lanterninen har utsiktsplattform och balkongräcket har balusterdockor i gjutjärn tillverkade vid Vikmanshyttan. Det höga kvadratiska huset är inglasat med spröjsade och vitmålade fönster som även har franska balkonger. Över fönstren finns stora urtavlor. Lanterninen, som är täckt med kopparplåt, har böjd huv som kröns av en obeliskliknande spira, vilken bär ett förgyllt kors på klot.

Interiör

Även invändigt präglas kyrkan av många byggnadsetapper och ombyggnationer som var och en speglar ett tidsideal eller särskilda tekniska lösningar. Äldst är mittskeppets tre senmedeltida stjärnvalv; mittvalvet är ett s.k. Sturevalv med gubbar där ribborna bildar dubbla stjärnor, övriga har enkla stjärnor. Sidoskeppen har kryssvalv med ribbor och gördelbågar; koret ett mångkappigt valv utan ribbor.

Öppningarna mot sidoskeppen har skapats genom att mittskeppets murar, ursprungligen yttermurar, omvandlats till rundbågiga arkader. Undantaget är murpartiet i höjd med sakristian. En låg och smal dörr, med språng i dörrromfattningen, förbinder sakristian med mittskeppet. Det femsidiga koret har skapats genom en förlängning av långhuset mot öster. Det har en blindvägg mot öster, bakom altaruppsatsen, och dubbla korfönster i sidorna.

Tornets bottenvåning brukades ursprungligen som kor (helgonkor) och saknade ytterdörr. Inte förrän 1672 skapades västra portalen och tornets bottenvåning omvandlades då till vapenhus. Arkaden i höjd med läktaren skapades troligen på 1720-talet.

Kyrkorummet vitputsades först på 1660-talet. Spår av äldre medeltida målningar finns under nuvarande kalkfärg. Av äldre vägg- och takmålningar syns endast ett konsekrationsskors från 1470, på en av mittskeppets pelare. Sidoskeppens fönster har fönsterbänkar av sandsten. Fönsterramarna är invändigt blåmålade.

Långhuset och koret har furugolv, omlagt på 1960-talet, men i höjd mellan mittskeppens pelarrader finns beläggningar av kalkstensplattor. Koret är förhöjt i två steg och altaret i ytterligare två steg.

Vapenhuset har golv av sandstensplattor. Två symmetriska trappor som i sin övre del är sammanbundna med en gång mot tornets östra vägg leder till läktaren. Västra porten har vindfång

med en innerdörr från troligen 1960-talet. Dubbla pardörrar, med sluss, skiljer kyrkorummet från vapenhuset. Brudkammare och andra utrymmen inreddes, på 1960-talet, under läktaren.

Inredning och inventarier

Till största del domineras kyrkans inredning av 1700-talets stilperioder. Även enstaka äldre detaljer, inredningar och inventarier ingår i kyrkans inredning. Bland dessa finns den medeltida dopfunten och triumfkrucifixet, epitafier från 1600-talet och flera ljuskronor från 1600-talet. Även 1960-talets restaurering har lämnat vissa spår.

Kyrkans nuvarande korinredning är följden av en ombyggnad som genomfördes mellan 1724 och 1729. Själva altaranordningen, som är uppsatt mot östra väggen, uppfördes 1729-1730. Den har ett monumentalt och kraftigt profilerat ramverk med förgyllda lister och attribut king en stor altartavla. På väggen kring ramen finns ett målat draperi i illusionistisk stil som tillkom vid restaureringen 1967. Vid samma tillfälle ändrades ramverkets färgsättning från blå till nuvarande grå kulör. Ramverket med dess utsmyckning är representativ för senbarocken.

Nuvarande altartavla, som avbildar Kristi nedtagande från korset, är målad 1878 av Mårten Winge. Den har haft två föregångare, bl.a. en tavla av J.J. Streng från 1731 med samma motiv som numera hänger på västra väggen i norra sidoskeppet.

Nuvarande altarbord tillkom vid 1960-talets restaurering, det är klätt med marmorplattor.

Altarringen med knäfall och balusterdockor har drag av rokokon i sin karaktär. Den är gråmålad, har rak barriär i mittdel och snedställda sidor.

Nummertavlorna är från 1733 och har samma ursprung som predikstolen. De är utförda i barockstil av Olof Gerdman och är uppsatta på smidda konsoler som är fästade på mittskeppets väggar, framför kortravéns pelare.

Triumfkrucifixet som nu hänger i norra skeppet anses vara från omkring 1400. Det hängde ursprungligen i mittskeppet över korväggen, men fick en ny placering på 1680-talet och flyttades över gamla predikstolen.

Dopfunten i uppländsk kalksten anses härstamma från sent 1400-tal (Bonnier), och hör därmed till kyrkans äldsta inventarier. Den bär inhuggna geometriska dekorer och har under skålen en vulst som föreställer ett flätat rep.

Kyrkans mäktiga predikstol i svulstig och svällande senbarock är tillverkad 1727, av Olof Gerdman, och uppsattes i kyrkan året därpå. Den är en av Dalarnas praktfullaste och kyrkans förnämsta klenod. Den bär en rikt förgylld utsmyckning i form av Karl XII:s monogram, figurer, tavlor med bibliska scener och liturgiska attribut. Stommen var ursprungligen målad i blått och under en period i vitt men är numera grå.

Det är troligt att nuvarande bänkar härstammar från 1835, då förnyades brädgolvet och samtidigt bänkinredningen vilken målades året därpå. Innan dess hade nya bänkar tillförts 1707, i samband med norra sidoskeppets tillkomst. På 1760-talet kunde kyrkan rymma 2000 personer men på 1950-talet hade antalet bänkplatser minskat till 1300. I samband med 1960-talets renovering avlägsnades de främre bänkraderna och andra omplacerades. Bänkarna är till sin typ öppna fasta bänkar, de har raka gavlar med marmorerad spegel och listverk i överdel samt helt ryggstöd med bokhylla.

I mittskeppet delas bänkkvarteren av mitt- och tvärgångar. I sidoskeppen är bänkarna ställda mot ytterväggarna och nås från sidogångar som följer pelarraderna, de delas även av tvärgången.

Kyrkan har ett stort antal ståtliga ljuskronor av mässing. De äldsta är från 1600-talet, flera från 1700-talet och en från 1828. De största hänger över mittskeppets mittgång och de mindre över bänkraderna i sidoskeppen, en mässingsljuskrona hänger i vapenhuset.

Under senmedeltid fanns en gapskulle placerad över sakristian. Denna hade en öppning mot mittskeppet. Som en följd av sakristians ombyggnad uppfördes omkring 1685 en ny läktare som nu placerades mot västra gaveln i långhuset. I samband med detta flyttades även orgeln dit. En ny västläktare uppfördes (eller befintlig läktare ombyggdes) 1761, troligen en efterträdare till 1685-års orgelläktare. I samband med 1960-talets restaurering utvidgades läktaren och orgelfasaden flyttades framåt. Under läktaren, mot kyrkorummets västra vägg, har under 1960-talet utrymmen skapats på ömse sidan om mittgången. Där har bl.a. brudkammare, toaletter och tekniska utrymmen inretts.

Läktaren bärs i sin bakre del av en bärbjälke uppställd på fyra svarvade kolonner. Läktarbarriären har inåtböjda sidor, raka sidostycken och framskjutande böjt mittparti. Den har kraftigt profilerade lister i fot och räcke samt speglar utsmyckade med förgyllda kors. Läktaren är som orgelns stomme gråmålad och till sin karaktär är den rokoko.

Redan på 1590-talet anges en orgel med fem stämmor ha varit placerad på gapskullen. År 1634 blir den tillbyggd till 19 stämmor. Reparationer utfördes 1680 och 1685 flyttades orgeln till en ny läktare i väster. Orgeln skadades dock i samband med ett flyttförsök vid stadsbranden 1754 och en ny orgel uppfördes av Gren och Strähle, den stod färdig 1757. Det är denna orgels fasad som ännu är bevarad. Fasaden är uppbyggd som en portal med en del pipor grupperade i pelare och den har ett valv med en öppning i mitten mot tornets västra fönster, en ovanlig lösning vid tidpunkten. Öppningen är dock numera försedd med en dörr. Fasaden har utsmyckning av förgyllda lister och palmblad, pelarna kröns av förgyllda attribut och är till sin karaktär gustaviansk? Orgelverket reparerades 1850 och byggdes om helt 1904. Fasaden behölls men ett helt nytt verk uppfördes på baksidan, varvid den rundbågiga öppningen spärades av nya pipor. Den senaste förnyelsen skedde 1968 då orgelverket från 1904 ersattes med ett nytt om 33 stämmor med 2000 pipor av Magnussons fabrikat. Samtidigt flyttades den gamla orgelfasaden framåt, de gamla fasadpiporna återtog i bruk medan sekelskiftets pipor av-

lägsnades till största del och på så sätt frilades arkadens öppning. Vid samma tillfälle anskaffades även en kororgel om fem stämmor.

Lillklockan har medeltida anor och var ursprungligen placerad i en klockstapel. Den är omgjuten 1601 och är i sin nuvarande form en av Dalarnas äldsta kyrkklockor (Ahlberg, 1996). Angångsklockan är omgjuten 1718. Storklockans inskriptioner anger att klockan göts första gången 1585 men omgöts redan 1654, sedan 1734 och senast 1896.

Övriga upplysningar

På södra sidoskeppets västra gavel, i en nisch, hänger numera en uråldrig järnbeslagen kyrkdörr som anses ha tillhört ett äldre kapell. Den dateras till 1400-talet (L. Karlsson: Medieval Ironwork in Sweden)

Kyrkan innehar ett större antal påkostade epitafier från 1600-talet som hänger i kyrkorummet och vapenhuset.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Hedemorabygden tillhörde ett av de äldsta gruvdistrikten i landet. Socknen bildades troligen redan på 1300-talet men ett kapell kan ha förekommit i bygden redan tidigare. Som en följd av den intensiva bergshanteringen tilldelades Hedemora stadsprivilegier redan 1446, och orten utvecklades till ett viktigt handelscentrum.

Det är osäkert när de äldsta delarna av nuvarande kyrka uppfördes, men delar av mittskeppets murar antas härstamma från 1300-talet. Inledningsvis omfattade kyrkan endast de tre mellers-ta travéer samt av en sakristia på norra sidan. Stjärnvalven med ”gubbribbor” i mittvalvet bedöms ha tillkommit under slutet av 1400-talet. Långväggar och gavlar påbyggdes och utsmyckades samtidigt med tegelornamentik. Under medeltiden tillbyggdes långhuset med två mindre sidokor; S:ta Annas kor intill sakristian i norr och S:ta Katarinas kor på södra sidan, vilket nyttjades även som vapenhus. År 1523 tillbyggdes långhuset mot väster med ett torn, vilket kröntes 1621 med en hög spira. Tornet saknade dock yttre ingångar och nedre delen brukades som sidokor. Inte förrän 1672 fick tornet sin portal i väster. Under 1660-talet överkalkades hög medeltidens utsmyckade valv och väggar. På 1680-talet påbörjades en omfattande utvidgning av kyrkan som i etapper tillbyggdes med sidoskepp, ett arbete som slutfördes 1707. Kort därefter, på 1720-talet, tillkom det femsidiga koret.

Utvändigt har kyrkan förblivit oförändrad sedan senaste förnyelsen 1773. De många byggnadsetapperna har flätats samman men avslöjas av många skarvar och detaljer. I sin helhet domineras kyrkans utvändiga karaktär av nyklassicismens formspråk och kyrkoarkitektur. Särskilt framträdande är Hårlemans eleganta tornkröning med lanternin ritad 1750, tre år före hans död. Den uppfördes dock 1773.

Inredningen är till sin omfattning och i förhållande till kyrkans storlek sparsam. Den präglas till största del av monumentala inredningar från 1700-talets stilepoker. Särskilt representativa är koret, predikstolen, läktaren och orgelfasaden (jfr. med orgeln i Husby). Endast ett fåtal av de äldsta inventarier och inredningsdetaljer har bevarats. Till dessa hör dopfunten, triumfkru-cifixet och en dörr som anses härstamma från ett kapell vilka har medeltida anor. Kyrkan innehåller även en ovanligt rik samling av epitafier från 1600-talet. Bland de förnämsta inredningar från 1700-talet kan nämnas orgelfasaden, altaruppsatsen, predikstolen och nummertav-lorna.

Kyrkan ligger i anslutning till riksintresseområdet som berör Hedemora gamla stadskärna.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Medeltida murdelar som härrör från kyrkans äldsta byggnadsetapp samt de för regionen karakteristiska gubbvalven**
- **Kyrkans yttre karaktär som har fått sin slutliga utformning under 1700-talet och som förblivit i stort oförändrad sedan tornets påbyggnad 1773.**
- **Lanterninens påkostade och utpräglade nyklassicistiska drag. Den ritades 1750 av Hårleman och uppfördes 1773**
- **Orgelfasaden från 1757, i sen barockstil, ovanlig med sin öppna arkad (jfr Husby)**
- **Korets och predikstolens praktfulla utformning präglad av senbarocken**
- **Gamla kyrkogårdens 1700-tals gravkapell samt nya kyrkogårdens allmänna gravkapell från 1907, som exempel på ”gravsedernas arkitektur”**
- **Kyrkogårdens sandgravar, en numera sällsynt gravtyp**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Bonnier, Ann Catherine. 2005. Anteckningar

Gunnarsson, Anne-Marie. 2000. Antikvarisk rapport. *Hedemora kyrka – Inre restaurering och ombyggnad 2000*.

Lindberg, Ulla. 2002. *Hedemora kyrka – Föremålen berättar*.

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum.

Prästgårdar med skyddsbestämmelser i Kopparbergs län. 1993. Länsstyrelsen i Dalarna.

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*.

Trotzig, Karl. 1934. *Hedemora kyrka*. I Hedemora kontrakt - En hembygdsbok.

Visitationsprotokoll, 1905.

Örtenblad, H. 1914. *Hedemora församlingshem och grafkapell*. I Julbok för Västerås stift, 1914.

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-02-07

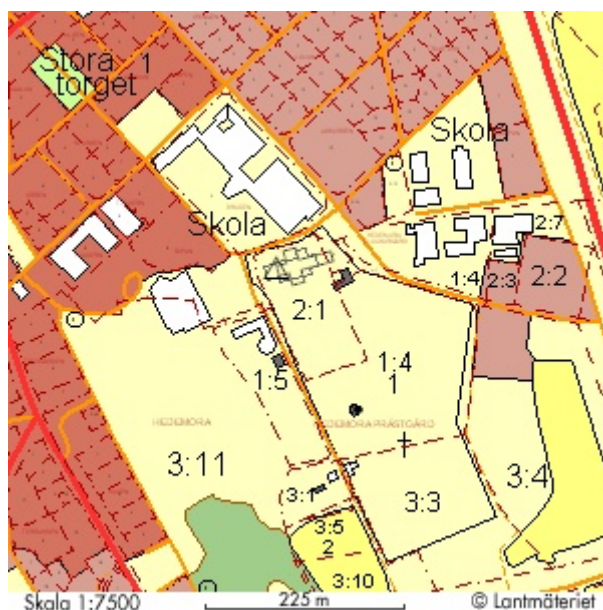
Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift.

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Rapporten färdigställd: 2006-01-12

Situationsplan

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1200-talets slut?	Träkapell	Ett träkapell anges ha förekommit i Nibbleåsen	Ahlberg, 1996
1300-tal	Nybyggnad	Stenkyrka. De tre mellersta travéerna uppförs, valv saknas. Även en sakristia uppförs samtidigt, i vinkel m. långhuset mot norr. Byggnadens storlek: 36 x 14 m	RAÄ; Trotzig, 1934 Ahlberg, 1996
1300-1400-tal	Tillbyggnad-Sidokor och vapenhus	Långhuset tillbyggs i olika etapper med ett sidokor i norr, S:ta Anna (intill sakristian) och ett sidokor i söder, S:ta Katarina, som även används som vapenhus	Trotzig, 1934
1400-tals slut	Påbyggnad-Långhus	Långväggar och gavlar påbyggs med tegel. Stjärnvalven ("gubbvalv") av tegel tillkommer troligen då	RAÄ Ahlberg, 1996
1523	Uppförande-Torn	Tornet tillkommer och får en provisorisk huv. Tornhuset når till långhusets taknock. Ett kor, Staffanskoret, inreds i tornets nedre rum	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934
1590	Orgel	Orgel om fem stämmor uppställd på gapskullen	Sjögren, 1952
1621	Påbyggnad-Torn	Byggn. Måns Olson. En 35 m hög spira ersätter den provisoriska huven på tornet	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934
1634	Orgel	Ombyggs och utökas till 19 stämmor	Sjögren, 1952
1662	Ändring-Interiör-	Interiören vitkalkas. Valv- och väggmålningar överkalkas Läktare uppförs på långhusets södra sida.	Trotzig, 1934; Lindberg 2002
1672	Ändring-Torn	Port skapas i tornets västra mur. Tornkoret omvandlas till vapenhus och västra portalen blir kyrkans huvudingång	Trotzig, 1934
1672-1707	Tillbyggn.-Norra sidoskeppet	Norra sidoskeppet skapas. Tillbyggnad, förlängning mot väster av S:ta Annas kor fram till tornet. Ny bänkinredning i skeppet (kvinnosidan)	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934 Lindberg 2002
1680	Tillbyggnad-Södra sidoskeppet	Södra sidoskeppet skapas. Tillbyggnad; förlängning mot väster och öster av det befintliga vapenhuset (Katarinas kor). Långhusets södra mur öppnas med arkader mot sidoskeppet	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934
1685-1686	Ny läktare Orgel	Ny läktare i väster. Ny orgel om 19 stämmor uppförs; Woitziger	Trotzig, 1934 Sjögren, 1952
1684- 1687	Ombyggnad-Södra sidoskepp-Sakristia	Del av södra sidoskeppet (3,34 m) muras i öster mot mittskeppet för att återskapa S:ta Katarinas kor. Sakristian i norr utvidgas till nuvarande storlek	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934
1724-1731	Tillbyggnad-Kor. Ändring torn	Koret utvidgas, det femsidiga koret skapas. Långhusets östra gavel rivs och mittskeppet öppnas mot nya koret. Södra sidoskeppet förlängs något mot öster och anpassas till nya koret. Ny predikstol. Valv öppnas i västra väggen mot tornet?	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934 Lindberg 2002
1744	Rivning-Tornspira	Spiran rivs	Ahlberg, 1996
1752	Påbyggnad-Torn	Tornkroppen förhöjs med nio meter och förses m. provisoriskt tak	Ahlberg, 1996 Lindberg 2002
1757	Orgel	Nytt orgelverk med ny orgelfasad. . Gren och Strähle	DM; 2000 Sjögren, 1952
1761	Ombyggnad-Tak m.m.	Det brutna taket tillkommer. Ny orgelläktare eller ombyggnad	Ahlberg, 1996
1773	Påbyggnad-Torn	Ark. C. Härleman. (förslag och ritning fr. 1750). Nuvarande tornhuv med lanternin uppförs. Även tornur, tillverkat i Stjärnsund	RAÄ; Ahlberg, 1996; Trotzig, 1934
1835-1836	Inredning	Kyrkan får nytt brädgolv och ny bänkinredning. Tak och bänkar målas. Gravarna i kyrkorummet töms och igenfylls.	Lindberg 2002
1881	Uppvärmning	Tre värmeugnar installeras	Lindberg 2002
1884-1885	Restaurering-Interiör	Omfattande renovering av kyrkan. I samband med åtgärderna blot-tas del av de äldre kalkmålningarna.	Ahlberg, 1996 Trotzig, 1934
1904	Orgel	Nytt orgelverk av J. Magnusson installeras. Mindre ändringar i fasaden som bevaras	Ahlberg, 1996 Sjögren, 1952
1908	Gravkapell	Ett gravkapell uppförs i den nya delen av kyrkogården, söder om kyrkan	Örtenblad, 1914

1967-1968	Renovering	Genomgripande restaurering. Ark. J. Fåk. Ändring bänkinredning, bl.a. avlägsnas bänkar fr. främre delen. Koret höjs och utvidgas. Omläggning golv (sluttande golv). Nytt altarbord; ombyggnad altaruppsättning. Framtagning av konsekrationkors. Vitkalkning av kyrkorummet, även ommålning, läktare flyttas fram, inredning av utrymme under läktaren, ny vägg mot vapenhuset, brudkammaren m.m. inreds. Gravhällar infälls i vapenhusets golv. Ny trappa och ny inredning i sakristian	RAÄ Ahlberg, 1996 DM; 2000
1967-1968	Orgel	Nytt orgelverk, befintlig orgelfasad flyttas framåt. Ny kororgel	DM; 2000
1979	Uppförande?	Förråd,, ekonomibyggnad	RAÄ
1989-2000	Renovering- Exteriör- Interiör	Ark. L.O. Holmqvist. Stormskador på lanternin och tak. Omläggning av långhusets tak, kopparplåt. Lagning av sprickor i murverk. Ny värmeanläggning förläggs till källaren under sakristian. Omdisponering av utrymmen i sakristian. Nya trappor, vapenhuset. Rengöring, målning invändiga ytor. Konservering av inredningar och inventarier. Flytt av gravstenar. Inredning av utrymme under läktaren. Arkeologiska undersökning av murar och gravar under golv.	Ahlberg, 1996 Lindberg 2002 DM; 2000
2000	Återinvigning		

Carl Hårleman (1700-1753) blev en betydande personlighet i det svenska 1700-talet. Hans arkitektur har med sin raffinerade enkelhet avsatt spår långt in i vårt eget århundrade, såväl i tjugotalets klassicism som i funktionalismen. Man kan rentav tala om Hårleman som en fadersgestalt för den idag så aktuella "svenska enkelheten". Hårleman anses vara den som införde rokokostilen i Sverige. Hårleman var mycket produktiv under sina tjugofem intensiva år som arkitekt. Som byggnadsarkitekt anslöt Hårleman sig till den fransk-klassiska stilen. Hans inredningar kännetecknas dock av den mjukare rokokostilen. Hårleman åstadkom många byggnader och inredningar av hög klass och av olika typer runt om i landet. Han fick stort inflytande på den stilistiska utvecklingen i Sverige under sin epok, frihetstiden. (Källa: sv.wikipedia)